

Konceptualizácia a meranie variácií kapitalizmu v nových členských štátoch EÚ: Kritické zhodnotenie

Pavol Baboš¹

Tento text bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0413-11.

Abstract: *Conceptualisation and measurement in the Varieties of Capitalism Approach and the New EU Member States: Critical Review*

Almost a decade has passed since the first post-communist states accessed to the EU. Ten years after the confirmation of countries' successful development of democratic and market-economic institutions it is time to ask what type of institutions really developed. This article critically reviews contemporary research of capitalism in the eight countries, the main approaches applied and published findings. Firstly, this paper attempts to answer what type of capitalism has developed in the region. Secondly, the paper highlights some pitfalls in the contemporary study of capitalism in Central Eastern Europe and discusses possible remedies for the future research. The main recommendation, discussed in more detail in the study is that the stricter theoretical reasoning would improve in eliminating the contradictory results many authors have arrived at.

Keywords: *Varieties of Capitalism, Central Eastern Europe, Economic Coordination, Liberal Market Economy, Coordinated Market Economy, Dependence Theory*

1. Úvod

Štúdium kapitalizmu v západnej Európe má pomerne bohatú tradíciu. V tejto oblasti politickej ekonómie existuje mnoho rozvinutých konceptov a teórií, a ďalšie sa priebežne dopĺňajú. Tak ako v iných oblastiach, ani v politickej ekonómii nie je nič nezvyčajné, ak výskumníci aplikujú či testujú nadobudnuté poznatky na vzorke nových krajín. Pred vstupom ôsmich postkomunistických štátov do EÚ existovalo mnoho moderných prístupov, napr. práca Coatesa (1999) či Amabla (2003). Dá sa však povedať, že hlavný prúd skúmania variácií kapitalizmu definovali svojou ťažiskovou prácou Hall a Soskice (2001). Prijatie Českej republiky, Slovenska a ďalších nových členských krajín do únie upriamilo pozornosť mnohých výskumníkov v oblasti inštitucionálnej a politickej ekonómie na tento región.

Táto štúdia uvádza prehľad najnovších výsledkov štúdia kapitalizmu v strednej Európe. Naším cieľom je zhrnúť výsledky, ktoré do dnešného dňa prinieslo skúmanie kapitalizmu v nových členských štátoch EÚ, a zároveň poukázať na niekoľko slabých stránok v doterajšom výskume. V tejto štúdii diskutujeme o dôvodoch, prečo výsledky viacerých autorov neukazujú rovnakým smerom a niekedy sú dokonca protichodné. V záverečnej časti tejto štúdie rozdiskutujeme niekoľko možností, ktoré by mohli prispieť k lepšej konceptualizácii a výskumnému dizajnu v budúcnosti tak, aby sa dalo vyhnúť nedostatkom, na ktoré poukazujeme.

Z teoretického hľadiska bola hlavným východiskom väčšiny výskumov práca Halla a Soskica (2001). Ich koncept „variet kapitalizmu“ je zároveň aj najčastejšie uplatňovaný v empirickom výskume kapitalizmu v postkomunistických krajinách nielen v Európe. Všeobecne, inštitucionálna analýza bola najčastejším prístupom k štúdiu kapitalizmu v strednej Európe. Tento

¹ Katedra politológie, Filozofická fakulta UK, Gondová 2, 814 99 Bratislava. Email: pavol.babos@uniba.sk

prístup zdôrazňuje úlohu inštitúcií v spôsobe, ktorým je trhové hospodárstvo organizované, a je v podstate základom pre prístup Halla a Soskica (2001). Preto začíname tento článok krátkym prehľadom základov inštitucionálnej analýzy. Následne prejdeme k hlavným teoretickým prístupom aplikovaným v najnovšom výskume. Jadro článku tvorí kritický prehľad toho, ako boli „staré“ prístupy (rozvinuté v západnej Európe) ku skúmaniu kapitalizmu aplikované v „novej“ Európe. V závere upozorňujeme na niekoľko nedostatkov a navrhujeme možnosti, ako eliminovať najvýraznejšie kontradikcie v budúcom výskume.

2. Inštitucionálna analýza: koncepty a prístupy

Hlavný prúd výskumu variácií kapitalizmu tak v západnej ako aj strednej Európe je založený na novom inštitucionalizme (Hall & Soskice 2001; Amable 2003; Böhle & Greskovits 2007, atď.). Nový inštitucionalizmus sa snaží vysvetliť úlohu inštitúcií a ich vplyv na výsledky spoločenského, ekonomického a politického života. Vysvetlenia nového inštitucionalizmu zdôrazňujú úlohu závislosti na ceste a subjektívnych, človekom konštruovaných obmedzení (Parsons 2007: 68). Tento myšlienkový smer sa snaží odpovedať na dve základné otázky: „ako chápať vzťah medzi inštitúciami a správaním a ako vysvetliť proces, v ktorom inštitúcie vznikajú alebo sa menia“ (Hall & Taylor 1996: 937). Nie všetci autori sa zhodujú na presnom počte a kategorizácii prístupov, ktoré tvoria nový inštitucionalizmus. Hall a Taylor (1996) menujú tri, Peters (1999) identifikoval šesť. Vzhľadom na obmedzenie a cieľ tejto štúdie sa preto sústredíme iba na jeden z nich, inštitucionalizmus racionálnej voľby. Tento totiž tvorí jadro predošlých výskumov kapitalizmu.

Inštitucionalizmus racionálnej voľby predpokladá, že všetci relevantní aktéri vnímajú deje a procesy v politike ako dilemu kolektívnej akcie (Hall & Taylor 1996). Vychádzajúc z herno-teoretickej perspektívy to znamená, že aktéri robia rozhodnutia, ktoré majú druhý najlepší, teda suboptimálny výsledok. Deje sa tak v dôsledku chýbajúcich inštitúcií, ktoré by garantovali komplementárne konanie všetkých aktérov potrebných pre dosiahnutie optimálneho výsledku. Viacerí autori prispeli k rozvoju inštitucionalizmu racionálnej voľby (najmä North 1990; Scharpf 1997; Peters 1999; Ostrom 2005, a ďalší) a napokon vznikla širšia zhoda na definícii inštitúcií. Tie sa definujú ako „pravidlá hry v spoločnosti... ktoré pozitívnymi aj negatívnymi motiváciami štruktúrujú ľudské správanie, a to tak politické, spoločenské, ako aj ekonomické.“ (North 1990: 3)

Scharpf zľúčil teoretický prístup zameraný na akciu s prístupom racionálnej voľby a inštitucionalizmom. Jeho „inštitucionalizmus zameraný na aktérov“ vysvetľuje výber a tvorbu politík skúmaním „interakcie medzi jednotlivcami, kolektívami a korporatívnymi aktérmi, ktoré sú formované inštitucionálnym prostredím, v ktorom sa dané interakcie odohrávajú“ (Scharpf, 1997: 16). Týmto sa, podľa jeho názoru, stáva výskum politík viac „orientovaný na interakcie“ než na problémy (ibid.). Autor priznáva, že takáto analýza je závislá na subjektívnych preferenciách konkrétnych aktérov a že empirické dáta musia byť zväčša zbierané osobitne pre každý výskum. Scharpf však dodáva, že by to nemalo predstavovať veľký problém, pretože inštitúcie do významnej miery znižujú rozmanitosť empirických výstupov tým, že ovplyvňujú „vnímanie, preferencie a schopnosti jednotlivcov ako aj korporatívných aktérov a tiež ich vzájomných interakcií.“ (tamtiež: 38).

V súlade s argumentáciou Lecoursa (2005) môžeme vyššie uvedených autorov zaradiť medzi nových inštitucionalistov. Lecours vysvetľuje, že hlavným teoretickým argumentom nového inštitucionalizmu je, že „inštitúcie formujú akciu“ (2005: 8). Z metodologického hľadiska to znamená, že inštitúcie by mali byť vážne brané ako nezávislé, či Lecoursovými slovami „kľúčové

intervenujúce premenné“ (tamtiež). Práca Scharpfa, a následne aj Halla a Soskica tento odkaz naplňa.

a. Inštitúcie a variácie kapitalizmu

Hall & Soskice (2001) nadviazali na Scharpfovú prácu a ich prístup sa stal v súčasnosti jedným zo základných kameňov komparatívnej politickej ekonómie. Samozrejme, moderné kapitalistické inštitúcie skúmali mnohí aj v minulosti (napr. Schumpeter 1972; Polányi 1992). Hall & Soskice však prišli s uceleným vysvetlením, ako sa kapitalistické inštitúcie vyvinuli v čase, ako sa vzájomne dopĺňajú, a tiež ako môžu rôzne inštitucionálne konfigurácie viesť k rôznym typom komparatívnych výhod, avšak stále zabezpečiť stabilný rozvoj ekonomiky.

V prístupe Variet kapitalizmu (z angl. Varieties of Capitalism, ďalej VoC; Hall & Soskice, 2001) majú ústrednú úlohu firmy. Autori argumentujú, že práve firmy sú najaktívnejší aktéri, „nositelia zmien... ktorých agregované aktivity vytvárajú celkový ekonomický výkon.“ (Hall & Soskice 2001: 6). Na druhej strane, firmy sa musia spoliehať na iných aktérov pri riešení množstva každodenných problémov súvisiacich s prevádzkou. Aj preto je postavenie firiem v koncepte Variácií kapitalizmu relačné, teda vo vzťahu k iným. V skratke, efektívna organizácia výroby, resp. poskytovania služieb je závislá na vzťahoch a koordinácií s ďalšími aktérmi v hospodárstve. Keďže firmy sú vnímané ako aktéri, ktorých konanie je ovplyvnené prostredím, je jasné, že koncept je založený na inštitucionalizme racionálnej voľby.

Dvomi základnými konceptmi VoC sú inštitucionálne komplementarity a komparatívne inštitucionálne výhody. Prvý koncept, inštitucionálne komplementarity, je výsledkom strategických interakcií rôznych aktérov za dlhšie časové obdobie. Výhody, ktoré následne vyvstanú z daných komplementov spočívajú v tom, že rôzne inštitucionálne prostredia podporujú rôzne modely výroby. Týmto umožňujú národnému hospodárstvu užšiu špecializáciu na konkrétny typ výroby či inovácií a tým dávajú národnému hospodárstvu istú komparatívnu výhodu v medzinárodnom meradle. Späťne potom dané typy komparatívnych inštitucionálnych výhod ovplyvňujú rozhodovanie firiem v oblasti najímania a školenia pracovníkov, preferencií vo výskume a inováciách, spôsobe financovania podniku, atď. (Hall & Soskice 2001).

Práve spôsob, akým firmy v jednotlivých ekonomikách riešia každodennú koordináciu, poslužil autorom ako základ na identifikáciu dvoch ideálnych typov: Liberálne trhovej ekonomiky (LTE) a Koordinovanej trhovej ekonomiky (KTE). Hall & Soskice pripomínajú, že tieto ideálne typy sú na krajoch „spektra, pozdĺž ktorého je možné zoradiť mnoho krajín“ (tamtiež: 8).

Liberálne trhovú ekonomiku predstavuje systém, v ktorom sú vzťahy koordinované trhovými mechanizmami. Hlavnými princípmi sú voľný trh, dokonalá súťaž, formálne zmluvy a pravidlá a ich dodržiavanie. Inými slovami, nástroje, ktorými je kapitalizmus ukotvený v spoločnosti, majú viac trhovú charakter než akýkoľvek iný. Hall a Soskice uvádzajú ako príklad z reálneho sveta, ktorý sa najviac približuje k ideálnemu typu LTE, Spojené štáty americké. Firmy sa v tomto prostredí musia spoliehať viac na princípy konkurencie a existuje nižšia miera „inštitucionálnej podpory“ (Hall & Soskice 2001, str. 27) pre inú ako trhovú koordináciu. Transfer technologických inovácií sa uskutočňuje prostredníctvom voľného pohybu, ak nie priamo preťahovania inžinierov či vedeckých pracovníkov z jednej firmy do druhej. Kľúčovým elementom je flexibilný trh práce, spolu s príslušnou legislatívou, ktorá umožňuje a podporuje jednoduchšie najímanie a prepúšťanie pracovnej sily. Vzdelávací systém a tréning pracovnej sily je zameraný na poskytovanie formálneho vzdelania a všeobecných zručností práve tak, aby uľahčil

Ľuďom pohyb na flexibilnom trhu práce s častejšími zmenami zamestnania neraz aj naprieč rôznymi sektormi v hospodárstve.

Na druhej strane stojí ideálny typ – Koordinované trhové hospodárstvo, v ktorom dominuje netrhomové a neformálne koordinovanie vzťahov prostredníctvom strategických interakcií, združovania a vzájomnej spolupráce rôznych socio-ekonomických aktérov. Kľúčovú úlohu v tomto type ekonomiky hrajú inštitúcie, ktoré neformálnym vzťahom poskytujú legislatívnu a inú podporu. Firmy v KTE nie sú zvyčajne závislé na krátkodobom profite, keďže je dostupný kapitál, ktorý Hall a Soskice nazývajú „trpezlivý“ (tamtiež). Relevantní aktéri sa združujú v rôznych združeniach a asociáciách a vytvárajú tak širšie siete firiem a ich dodávateľov či odberateľov. Tento spôsob vzájomnej spolupráce a informovanosti umožňuje následnú koordináciu v oblastiach akými sú napríklad školenie a vzdelávanie zamestnancov, stanovovanie štandardov, spoločný výskum a vývoj technológií, apod.

Oba vyššie popísané variety kapitalizmu by mali byť rovnako schopné zabezpečiť vysoký životný štandard a efektívnu produkciu, čo by malo viesť k významnému dlhodobému rastu. Avšak, predpokladom je vzájomná komplementarita inštitúcií, spoločenských aj ekonomických, formálnych aj neformálnych. Autori si pomáhajú práve príkladom USA a Nemecka aby ukázali, ako sa rôzne verejné politiky a zaužívané správanie sa aktérov navzájom dopĺňa a tak zvyšuje efektivitu národného hospodárstva ako celku. Zároveň platí, že odlišný charakter koordinácie vedie aj k odlišným inštitucionálnym výhodám, ktoré následne podporujú rôzne režimy produkcie.

3. Kapitalizmus v strednej a výhodnej Európe: Prístupy a klasifikácie

Štáty postkomunistickéj Európy boli už od začiatku 90-tych rokov predmetom ekonomických aj tranzičných štúdií. Po rozšírení Európskej únie v roku 2004 bolo jasné, že minimálne osem štátov SVE je uznaných za plne demokratické s rozvinutou trhovou ekonomikou. V priebehu niekoľko málo rokov sa značné množstvo výskumov zameralo na lokálne variety kapitalizmu v SVE, na popis a vysvetľovanie rozdielov a podobností medzi postkomunistickými krajinami, vychádzajúc pritom zo starších teórií. Cieľom tejto práce nie sumarizovať ich výsledky, ani iným spôsobom zhodnotiť, aký typ kapitalizmu v strednej Európe vznikol. Cieľom tejto štúdie je analyzovať doterajšie prístupy a následne diskutovať vybrané nedostatky, a to tak z konceptuálneho ako aj empirického hľadiska. V závere sa pokúsime navrhnúť možné cesty budúceho výskumu, ktoré podľa nášho názoru môžu prispieť k eliminácii nami identifikovaných slabín.

Bluhm (2010) identifikovala dva hlavné prúdy, ktoré tvoria jadro vedeckej diskusie o kapitalizme v SVE. Prvý prúd tvoria autori, ktorí vychádzajú z teórie VoC podľa Halla a Soskica a snažia sa ju uplatniť v tomto regióne. Druhý prúd tvoria práce založené na teóriách závislosti a teórii svetového systému (Wallerstein, 1974). Bluhm tvrdí, že konkurencia a koexistencia týchto dvoch teoretických prúdov naznačuje, že debata o výsledkoch transformácie strednej a východnej Európy je „fundamentálna“ (2010, str. 198).

V tejto práci sa sústreďíme iba na doterajšie výskumy, ktoré vychádzajú z prístupu VoC. Po prvé, cieľom tejto prehľadovej štúdie je kritická reflexia aplikácie prístupu VoC na strednú a východnú Európu. Hĺbková analýza iného prúdu literatúry neprispieje k naplneniu cieľa tejto štúdie, iba môže odvieť pozornosť čitateľa. Po druhé, rozsah článku nedovoľuje kriticky zhodnotiť celý prúd výskumu založeného na teóriách závislosti a ich nedostatky.

Na druhej strane, tento prúd výskumu by nemal ostať opomenutý pri kritickom hodnotení doterajšej aplikácie VoC v SVE: Ako upozornila Bluhm (2010), mnohí autori síce vychádzajú z teórie závislosti alebo svetového systému, avšak pracujú s niektorými konceptmi VoC (koordinácia, vzťahy medzi firmou a zamestnancami, transfere inovácií, apod.), využívajú terminológiu VoC (Vliegthart a Nölke 2009). Naopak, niektorí autori sa voči VoC priamo vymedzujú (Greskovits 2008).

Z tohto dôvodu považujeme za potrebné uviesť aspoň stručný prehľad vybraných výskumov z tohto smeru. Avšak, pripomíname, že ambíciou tejto práce nie je hodnotiť silné či slabé stránky výskumu kapitalizmu založeného na teóriách závislosti a svetového systému.

a. Variety kapitalizmu v „novej Európe“

V súčasnosti existuje množstvo rôznorodých štúdií, ktoré aplikujú klasifikáciu podľa VoC na krajiny strednej a východnej Európy – od prípadových štúdií až po komparatívne analýzy zahŕňajúce desiatky postkomunistických krajín. Feldmann (2006), jeden z prvých autorov, ktorý aplikoval VoC na štáty SVE, porovnával vo svojej práci Slovinsko a Estónsko ako dve malé a veľmi otvorené ekonomiky, ktoré čelia mnohým inštitucionálnym tlakom. Autor tvrdí, že v Slovinsku sa vyvinuli inštitúcie zodpovedajúce koordinovanej trhovej ekonomike, zatiaľ čo Estónsko pripomína najviac liberálne trhovú ekonomiku. Buchen (2006), používajúc tiež kvalitatívne porovnanie, dospel k rovnakým záverom ako Feldmann. Obaja tvrdili, že zvyšné nové členské štáty (okrem Slovinska a Estónska) nie sú jasne inštitucionálne vyhranené a nepribližujú sa ani k jednému z ideálnych typov Halla a Soskica, a zároveň ani nepripomínajú žiadny typ západnej Európy, ktorý by bol tiež problematický z hľadiska klasifikácie VoC (ako napríklad etatistický model Francúzska, alebo stredozemný model Talianska či Španielska).

Böhle a Greskovits (2007) analyzovali transformáciu krajín SVE z hľadiska dvoch do istej miery protichodných procesov: budovania trhovej ekonomiky a sociálnej ochrany obyvateľov. Autori tvrdili, že v nových členských krajinách sa vyvinuli trhové a sociálne inštitúcie do rôznej miery a stupňa, čo vytvorilo základ pre tri nimi identifikované skupiny štátov. Pobaltské štáty s nízkou úrovňou zložitejšej hospodárskej výroby, najstriktnejšou fiškálnou politikou a najnižšou mierou sociálnej ochrany nazvali autori „neoliberálne kapitalistické“ (2007: 461). Na druhej strane, Slovinsko označili autori za neorkorporatívne, a teda najviac sa približujúce k ideálnemu typu koordinovanej trhovej ekonomiky. Napokon, krajiny Vyšehradskej štvorky umiestnili autori neurčito medzi dvomi popísanými typmi a nazvali ich štátmi s „ukotveným neoliberalizmom“ (tamtiež: 462). Tieto štyri krajiny majú podľa Böhle a Greskovitsa inkluzívnejší systém sociálnej ochrany než Pobaltské krajiny, avšak nemajú ustálené „inštitúcie zabezpečujúce makroekonomickú stabilitu“ (tamtiež). Vanhuyse (2007) sa témy variet kapitalizmu dotkol vo svojej štúdií zameranej prednostne na odbory a ich úpadok v SVE. Autor sa pokúsil zasadiť nové členské štáty EÚ do tohto rámca a jeho výsledok je zhodný s klasifikáciou Böhle a Greskovitsa (Vanhuyse 2007: 508)

Kvantitatívny výskum v tejto oblasti sa zväčša sústredil na klasifikáciu krajín SVE na základe konkrétnych indikátorov. Knell a Srholec boli medzi prvými, ktorí sa snažili uchopiť koncept koordinácie pomocou čísel a konštruovali index koordinácie. Autori brali do úvahy inštitúcie v troch socio-ekonomických oblastiach: sociálna kohézia, regulácia trhu práce a regulácia podnikateľského prostredia (2007: 6). Aplikujúc faktorovú analýzu dospeli k nasledujúcemu výsledku. Slovinsko a Česká republika bola zaradená medzi koordinované trhové republiky, zatiaľ čo Estónsko, Litva a Maďarsko boli tri krajiny zo SVE s najnižšou hodnotou indexu, a teda

nabližšie k liberálnej trhovej ekonomike. Zvyšné štáty SVE mali hodnotu indexu medzi 0,6 (Lotyšsko) a -2,8 (Slovensko), a teda medzi dvomi ideálnymi typmi.

Baláž (2006) použil pre kompozíciu svojho indexu koordinácie iba mierne odlišné inštitucionálne oblasti: podnikateľské prostredie, trh práce a reguláciu finančných trhov v členských krajinách OECD. Práve kvôli obmedzeniu krajín na OECD sa v analýze nenachádzajú Pobaltské štáty a Slovinsko. Spomedzi krajín V4 najviac koordinovanou ekonomikou vyšlo Poľsko (hodnota indexu 6,2), ktoré dokonca predbehlo v rebríčku Nemecko (1,9). Najmenej koordinovaným hospodárstvom bola Česká republika (0,8; pre porovnanie, hodnota indexu USA -9,4).

Myant a Lane (2007) publikovali jednu z naobšiahlejších prác zaoberajúcich sa kapitalizmom v postkomunistických krajinách. Autori do skúmania zahrnuli aj bývalé komunistické štáty mimo Európy, najmä bývalé štáty Spoločenstva nezávislých štátov. Hlavnými oblasťami porovnávania pre Myanta a Laneho boli ochrana súkromného vlastníctva, efektivita ekonomiky, prevládajúce formy vlastníctva, štruktúra priemyslu, a ďalšie. Na základe štatistickej analýzy Lane identifikoval tri skupiny štátov. Prvú nazval „štátom vedený kontinentálny typ“ trhovej ekonomiky (2007: 35–36). Do tejto skupiny patria krajiny V4, Estónsko a Slovinsko. Autori tvrdia, že tieto štáty sa blížia k úrovni marketizácie a privatizácie na úrovni členov OECD, avšak majú rozvinutejší systém sociálneho zabezpečenia, čo ich odlišuje od anglo-saského typu kapitalizmu. Sociálny systém je do značnej miery pozostatkom komunistickej minulosti a koordinácia aktérov je závislá na štáte. V rámci tejto skupiny identifikoval Lane podskupinu štátov s „nižšou mierou privatizácie a väčšou mierou štátnej koordinácie“ (2007: 35), kam zaradil Lotyšsko, Litvu, Rumunsko, Bulharsko a Chorvátsko. Ďalším charakteristickým znakom týchto štátov je, že úroveň spoločenských a politických inštitúcií je rozvinutá iba vďaka kondicionalite EÚ a Medzinárodného menového fondu. Vzhľadom na fakt, že všetkých desať nových členských štátov EÚ sa nachádza v prvej skupine krajín podľa Laneho, ďalšie dve skupiny spomenieme iba stručne. Sú nimi skupina krajín s hybridným štátno-trhovým kapitalizmom (Rusko, Ukrajina, Moldavsko,...) a skupina krajín, v ktorých sa doteraz nerozvinul kapitalistický systém (Uzbekistan, Bielorusko, Turkménsko).

Podľa Farkás (2011) sa dá o nových členských štátoch hovoriť ako o ďalšom, ucelenom type kapitalizmu. Farkás skúmala jednotlivé oblasti hospodárstva a použijúc viacúrovňovú zhlukovú analýzu ukázala, že štáty postkomunistickej Európy nepripomínajú žiadny z existujúcich modelov kapitalizmu, navyše sa zhlukujú do samostatného modelu. Farkás však priznáva, že aj medzi jednotlivými štátmi SVE existujú mnohé rozdiely a teda tento typ nie je úplne homogénny.

Ako naznačuje uvedený stručný prehľad, autori, ktorí aplikovali prístup VoC na nové členské štáty EÚ použili vo svojich výskumoch rôzne indikátory a formy merania. Preto aj pozícia jednotlivých krajín je rozdielna. Bluhm píše o „protichodných klasifikáciách, ktoré závisia na použitých indikátoroch“ (2010: 199). Len pre ilustráciu, vezmime si príklad Estónska. Podľa Laneho (2007) ide o štátom vedený kontinentálny typ, podľa Knella a Srholca (2007) je to príklad liberálnej trhovej ekonomiky a podľa Farkás (2011) tvoria všetky nové členské krajiny vlastný východoeurópsky model. To naznačuje jeden z nedostatkov v doterajšom výskume – prílišnú citlivosť výsledkov klasifikácie krajín na indikátory. Po prehľade druhého hlavného prúdu v literatúre nasleduje rozsiahlejšia diskusia nedostatkov, ako aj možností, ako sa im v budúcom výskume vyhnúť.

b. Závislosť a periférie: Alternatívne prístupy

Druhý hlavný prúd skúmania kapitalizmu v strednej a východnej Európe tvoria práce vychádzajúce z teórie závislosti a teórie svetového systému. Medzi predstaviteľov tohto prúdu literatúry patria, okrem iných, Lane (2010), Myant a Drahekoupil (2009, 2010), Vliegthart a Nölke (2009) a tiež napríklad Greskovits (2005). Niektorí autori kombinujú prvky VoC s inými teóriami, iní zas spochybňujú možnosť aplikovať VoC na región SVE. V tejto časti uvádzame stručný prehľad najcitovanejších výsledkov.

Greskovits (2008) skúmal kapacitu štátov SVE pre sociálny zmiern, makroekonomickú stabilitu a priemyselnú reštrukturalizáciu. Vo svojej práci tvrdí, že prevládajúci typ priemyslu a jeho schopnosť dohadovať kompromisy vo vzťahoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi je faktor, ktorý ovplyvňuje typ kapitalizmu v krajinách. Na strane druhej je však makroekonomická stabilita, ktorá závisí od schopnosti vedúcich priemyselných aktérov spolupracovať s s finančnými a politickými elitami. Na základe toho Greskovits usudzuje, že typ kapitalizmu v krajine je ovplyvnený typom prevládajúceho priemyslu. Autor identifikoval dva hlavné kategórie: krajiny v marginálnej zóne (semi-periphery) a krajiny v okolí jadra (semi-core). Každá z týchto hlavných skupín má potom ešte dve podskupiny, podľa toho či v krajine prevláda ťažký priemysel alebo nie. Slovensko a Česká republika sú zaradené medzi krajiny v okolí jadra s využitím ťažkého priemyslu.

Nölke a Vliegthart (2009) vo svojej práci kombinujú prvky VoC s teóriou závislosti. Autori predstavili vlastnú kategóriu, tretí typ kapitalizmu vlastný pre krajiny SVE: Závislú trhovou ekonomiku. Nölke a Vliegthart spochybnili aplikovateľnosť pôvodných ideálnych typov na štáty SVE, pretože tieto podľa nich nie sú nezávislé a suverénne, tak ako to predpokladá prístup VoC. Podľa autorov v regióne SVE existuje „externá závislosť“ (2010, str. 672). Autori sa však pridávajú terminológii VoC, štáty SVE majú podľa nich vlastnú komparatívnu výhodu (montáž a produkcia produktov v ťažkom priemysle). Inštitucionálna komplementarita je založená na zručnej a lacnej pracovnej sile, transfere inovácií v rámci nadnárodných spoločností a prílev kapitálu prostredníctvom priamych zahraničných investícií. Koordinácia sa deje najmä v rámci už spomínaných nadnárodných spoločností, a to zhora od centier smerom k lokálnym závodom. Rovnakým smerom sa pohybujú tiež inovácie.

Prístup Nölkeho a Vliegtharta je inovatívny v spôsobe, ktorým do analýzy zahŕňa nadnárodné spoločnosti a masívny prílev zahraničných investícií. Týmto spôsobom autori vysvetľujú koordináciu vo všetkých oblastiach prístupu VoC. Krajiny SVE boli zdrojom relatívne zručnej a lacnej pracovnej sily, a tak sa stali miestom pre montáž a výrobu priemyselných produktov. Do miestnych závodov sú alokované financie, ako aj technológie z materských spoločností, avšak v miestnych závodoch nie je sústredená hlavná časť vedy a výskumu týchto spoločností. Týmto spoločnostiam vyhovuje flexibilita pracovného trhu, a zároveň relatívne slabá pozícia odborov a nízka mzdová úroveň – v porovnaní so západnou Európou. Nölke a Vliegthart však podotýkajú, že tento model nie je definitívny a vlády jednotlivých štátov vedia ovplyvniť vývoj smerom k inému typu kapitalizmu.

Myant a Drahekoupil (2010) sú skeptickí, pokiaľ ide o priamu aplikáciu kategórií VoC na postkomunistické štáty Európy, Rusko a štáty strednej Ázie. Tvrdia, že zdedené štruktúry hrajú veľkú úlohu v politike a hospodárstve postkomunistických krajín, čím dávajú do popredia argument závislosti na ceste. Autori prinášajú vlastnú kategorizáciu, založenú najmä na štátnej intervencii a integrácii krajín do globálnej ekonomiky a tiež stavu neformálnych inštitúcií, ako je korupcia a vymožitelnosť práva. Myant a Drahekoupil identifikovali päť nových kategórií,

vlastných variácií kapitalizmu. Slabinou ich prístupu však je, že až pri troch z nich neudávajú žiadny príklad konkrétnej krajiny. Navyše, ich prístup ignoruje jeden z kľúčových konceptov Halla a Soskica, koordináciu medzi jednotlivými aktérmi v hospodárstve.

Vo svojej neskoršej práci Lane (2010) aplikoval prístup založený na teórii svetového systému, čím sa do istej miery odchyľil od svojej pôvodnej práce. V rámci tejto novej optiky charakterizoval všetky nové členské krajiny EÚ ako plne integrované do jadra globálnej ekonomiky, hoci uvádza, že sa tak udialo len vďaka „veľkej škále zahraničného vlastníctva finančných, obchodných a priemyselných aktív“ týchto štátov (2010, str. 236). Zahraničné vlastníctvo podľa Lane spôsobilo, že tieto krajiny sa stali závislé na zahraničných firmách. Lane tiež rozlišuje medzi postkomunistickými krajinami, ktoré sa stali členmi EÚ a tými, ktoré nie sú členmi EÚ a nateraz sa im nepodarilo plne integrovať do jadra globálnej ekonomiky a ostávajú tak v marginálnej zóne svetového systému.

Vyššie uvedený stručný prehľad naznačuje, že existuje relatívne bohatý prúd literatúry ako alternatíva k striktnej aplikácii konceptu a kategórií VoC na štáty SVE. Táto alternatíva sa opiera najmä o teóriu závislosti a teóriu svetového systému. Zásadný rozdiel medzi dvomi hlavnými prúdmi je v tom, že zatiaľ čo prvý z uvedených skúma vzťahy medzi politicko-ekonomickými inštitúciami vo vnútri štátov, druhý z prístupov sa snaží kategorizovať viacero krajín širšie definovaného regiónu na základe porovnania niekoľkých indikátorov. Avšak, ako naznačuje prehľad, ani v jednom z uvedených prúdov neexistuje konsenzus na indikátoroch, ktorými by mala byť meraná koordinácia v postkomunistických kapitalizmoch. Rôzni autori využívajú indikatory z oblasti priemyslu či sociálnej ochrany (Böhle a Greskovits, 2007), integrácie do svetovej ekonomiky (Drahokoupil 2010), vplyvu nadnárodných spoločností (Nölke a Vliegthart, 2009), regulácie podnikateľského prostredia (Baláž, 2006) či školstva (Farkás, 2011). V záverečnej časti tejto štúdie diskutujeme podľa nás najväčšie nedostatky pri aplikácii VoC na postkomunistické krajiny a možnosti, ako im predchádzať.

4. Diskusia: nedostatky a návrhy

V predchádzajúcej časti práce sme uviedli prehľad vybraných výskumov, ktoré aplikovali koncept Variet kapitalizmu na štáty SVE, a to tak zo širšej ako aj striktnejšej vzatej perspektívy. Fakt, že kapitalistickým inštitúciám a ich vzájomným vzťahom sa venuje relatívne veľa výskumnej pozornosti, sa dá vnímať pozitívne. Umožňuje to zároveň lepšie pochopenie vývoja a fungovania daných inštitúcií v tomto regióne. Avšak na druhej strane, pri čítaní uvedeného prehľadu vyvstáva automaticky otázka, čo spôsobuje častú protichodnosť záverov jednotlivých autorov, a ako sa s tým vysporiadať.

Domnievame sa, že časť protichodných záverov súvisí s nie úplne jasnou konceptualizáciou a operacionalizáciou Variet kapitalizmu v samotnom diele Halla a Soskica (2001). Už pred touto prácou Scharpf upozornil na to, že empirický výskum inštitúcií v politickej ekonómii sa môže stretnúť s niekoľkými nedostatkami a vyzdvihol práve nejasnú definíciu konceptov ako „preferencie“ aktérov, či „inštitucionálne prostredie“, ktoré potrebujú presnejšiu konceptualizáciu (Scharpf 2000). Tvrdíme, že Hall a Soskice vo svojom prístupe VoC tieto nedostatky neodstránili a preto ďalší autori, ktorí výskum VoC uchopili empiricky, mali voľnejší priestor pre vlastnú operacionalizáciu jednotlivých konceptov.

Jedným zo spôsobov, ako sa s týmto miernym nedostatkom vysporiadať, je pozrieť sa opätovne na prácu Halla a Soskica a pri jej empirickej aplikácii sa dôslednejšie držať teoretických predpokladov a argumentov. V tejto súvislosti dáva Bluhm (2010) do pozornosti skrytý

predpoklad „racionálneho štátu, so vzájomnou nezávislosťou od ekonomických aktérov“ (2010: 201). Alebo inými slovami, teória Variet kapitalizmu je postavená na predpoklade Weberovho byrokratického štátu. Argument spočíva v tom, že typ koordinácie by mal odrážať komplementaritu jednotlivých inštitúcií, ktoré firmám umožňujú zamerať sa na špecifický typ produkcie a inovácií a tak si následne udržiavať medzinárodnú komparatívnu výhodu. Avšak mnohí autori identifikovali v krajinách SVE relatívne silnú prepojenosť štátu a firemného sektora, so skrytými klientelistickými a korupčnými väzbami, a následne tento typ režimu pomenovali korporatistický, alebo blízky modelu Koordinovanej trhovej ekonomiky (Lane 2007, Myant a Drahokoupil 2010). Avšak existuje dôvodná pochybnosť, práve na základe uvedených predpokladov Halla a Soskica, či strategická koordinácia tak, ako sa vyvinula napríklad v Nemecku, má niečo spoločné s „plánovanou ekonomikou, politickou korupciou, klientelizmom, ovládnutím štátu či sieťami podobnými mafii“ (Bluhm 2010: 202). V budúcom výskume by preto mal byť dôslednejšie diskutovaný výber krajín s ohľadom na to, či je daná krajina v prvom rade vôbec kapitalistická.

Empirický výskum variet kapitalizmu naráža na dva výraznejšie nedostatky. Okrem spomínaného výberu krajín je to aj meranie a operacionalizácia konceptov. Prvý problém sme adresovali v predošlom odstavci. Zjednodušene, ak krajina nie je kapitalistická, potom z definície nie je čo skúmať. Samotný Hall niekoľko krát pripomenul, že aplikácia VoC by sa mala obmedziť iba na rozvinuté krajiny (Hall a Soskice 2001; Hall a Gingerich 2009). Hall a Soskice napríklad vylúčili z vlastného skúmania Mexiko, v tom čase členskú krajinu OECD, pretože ju považovali stále za „rozvojovú“ krajinu (2001: 21).

Samozrejme, v tejto práci netvrdíme, že nie je potrebné skúmať inštitúcie či politickú ekonomiu krajín, ktoré nie sú súčasťou rozvinutej svetovej ekonomiky. Avšak máme za to, že prístup VoC postavený chápaní kapitalizmu ako takého spoločenského usporiadania, v ktorom je garantovaná akumulácia kapitálu v spojení s ochranou súkromného majetku, dodržiavaním a vynucovaním pravidiel na jednej strane, a postihovaním tých, ktorí pravidlá porušujú na strane druhej. Táto otázka, inými slovami, úzko súvisí s vládou zákona ako predpokladom existencie kapitalistického zriadenia. Je pochopiteľné, že z pohľadu tejto perspektívy nie je možné uchopiť a vysvetliť vývoj v štátoch, kde tieto predpoklady naplnené nie sú. Preto ak argumentujeme pri výbere krajín rozvinutosťou kapitalistických inštitúcií, nechceme tým povedať, že iné štáty si nezaslúžia pozornosť politickej ekonomie ako takej. Skôr naznačujeme, že existujú iné prístupy, ktoré v takom prípade dokážu pomôcť spoločenskému vedcovi lepšie porozumieť a vysvetliť skúmané javy (napríklad prístup tzv. 'State Capture', pozri Hellman, Jones a Kaufmann 2000).

Druhým nedostatkom empirického výskumu je nejasná operacionalizácia pri meraní koordinácie. Ako sme uviedli vyššie, rôzni autori používajú rôzne indikátory z viacerých, nie vždy rovnakých oblastí národného hospodárstva. Knell a Srholec (2007) sa opierali o merania sociálnej kohézie, regulácie trhu práce a podnikateľského prostredia, Böhle a Greskovits (2007) merali výstupy kapitalistických inštitúcií pomocou rozvoja priemyslu, marketizácie a sociálnej inklúzie, zatiaľ čo napríklad Baláž (2006) používa ako vstupné premenné aj indikátory regulácie finančného trhu. Vzhľadom na široký výber oblastí, ktorých indikátory do analýzy vstupujú, potom nemôže byť prekvapujúce, že autori nedospievajú často k podobným výsledkom.

Pre lepšie pochopenie problému s meraním koordinácie je potrebné sa opäť na chvíľu vrátiť k pôvodnej práci Halla a Soskica (2001). Autori v nej presne nedefinujú, ako merať koordináciu medzi jednotlivými aktérmi v ekonomike. Vzhľadom na inštitucionálno-naratívny charakter diela je samozrejme, že sa v ňom nenachádza detailný zoznam indikátorov. To ponúka ďalšie

príležitosti empirickému výskumu, aby si s istou dávkou voľnosti hľadal a definoval vlastné indikátory a ich operacionalizáciu. Domnievame sa, že tento fakt tiež výrazne prispel k tomu, že výsledky empirických výskumov sú často rozličné až protichodné.

Avšak ak sa vrátíme k dielu Halla a Soskica (2001) tak zistíme, že autori pracujúc s konceptom inštitucionálnej komplementarity (vysvetlené na začiatku) identifikovali päť oblastí, v ktorých kľúčoví aktéri koordinujú svoje aktivity a v ktorých záleží na inštitucionálnom prostredí. Preto by sa budúci výskum, ak sa rozhodne pre aplikáciu teórie VoC, mohol bližšie pridržiavať teoretických základov a brať do úvahy všetky aspekty VoC (ako napr. Farkás 2011, Baboš 2010). Prípadne obmedzený výber hospodárskych oblastí a indikátorov podložiť argumentmi, ktoré viedli ku konkrétnemu výberu empirických dát.

Pôvodná teória tiež nezakladá žiadny dôvod, prečo považovať niektorú z piatich oblastí hospodárstva za dôležitejšiu ako iné. Z toho vyplýva, že aj empirický výskum by mal klásť všetkým oblastiam rovnakú váhu, prípadne pri rôznych typoch štatistickej analýzy používať približne rovnaký počet indikátorov z každej oblasti. Akýkoľvek iný postup si vyžaduje dôkladnú argumentáciu aj s diskusiou, ako tento postup môže ovplyvniť výsledky a do akej miery vôbec odráža pôvodnú teóriu Variet kapitalizmu.

Ak teda akceptujeme, že výber krajín a operacionalizácia konceptov nie sú úplne jasné a prinášajú nám rôzne až protichodné výsledky, vyvstáva otázka, či existuje spôsob, ako sa s tým vysporiadať. Navrhujeme v podstate triviálny spôsob, akým by si budúci výskum mohol s uvedenými problémami poradiť: držať sa striktnejšie teoretických rámcov, ktoré empirický výskum aplikuje, a dôkladne argumentačne podložiť každý odklon od týchto rámcov. Pri výbere krajín to znamená zúžiť skúmanú vzorku na rozvinuté krajiny, pri ktorých sa dá hovoriť o existencii kapitalistických inštitúcií. Pri operacionalizácii konceptov to znamená dbať na všetky oblasti koordinácie a ich vzájomné vzťahy.

5. Záver

Táto štúdia kriticky hodnotí doterajší stav poznania v oblasti skúmania kapitalizmu v strednej a východnej Európe. Cieľom tohto hodnotenia bolo poukázať na niektoré nedostatky v doterajšom empirickom výskume a naznačiť možné postupy, ktoré by pomohli predchádzať podobným nedostatkom v budúcnosti. Aby sa predišlo nedorozumeniam, táto štúdia napriek občasnému kritickému tónu netvrdí, že by sme mali prístup VoC zanechať, alebo že by nebol užitočný. Práve naopak, VoC je doposiaľ jedným z najlepších prístupov, pokiaľ ide o pochopenie toho, ako fungujú kapitalistické inštitúcie v regióne SVE. Diskusia v závere tohto článku má práve ambíciu konštruktívne prispieť k vylepšeniu prístupu VoC, najmä pokiaľ ide o empirický výskum v krajinách strednej a východnej Európy. Týmto spôsobom môže výskum v budúcnosti priniesť výsledky viac zjednotené v interpretácii a tým aj zabezpečiť lepšie poznanie kapitalistických inštitúcií v tomto regióne.

Bibliografia

- Amable, B. (2003). *The Diversity of Modern Capitalism*. Oxford University Press, New York, US.
- Baláž, V. (2006). *Politická ekonómia slovenského kapitalizmu: Inštitucionálna a evolučná perspektíva* [Political Economy of Slovak Capitalism: An Institutional and Evolution Perspective], *Politická ekonomie*, Vol. 5, 610–630.

- Bluhm, K. (2010). Theories of Capitalism Put to Test: Introduction to a debate on Central and Eastern Europe, *Historical Social Research*, Vol. 35, No. 2, 197–218.
- Böhle, D., Greskovits, B. (2007). Neoliberalism, Embedded Neoliberalism and Neocorporatism: Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe, *West European Politics*, Vol. 30, No. 3, pp. 443–466. DOI: 10.1080/01402380701276287
- Coates, D. (1999). Models of Capitalism in the New World Order: the UK Case, *Political Studies*, Vol. 47, pp. 643–660. DOI: 10.1111/1467-9248.0022
- Crowley, S. (2006). East European Labor, the Varieties of Capitalism, and the Expansion of the EU. Working Papers. The Council for European Studies at Columbia University. Accessed on 21 July 2007, on-line text (<http://councilforeuropeanstudies.org/files/papers/Crowley.pdf>)
- Farkás, B. (2011). The Central and Eastern European Model of Capitalism. *Post-Communist Economies*, Vol. 23, No. 1, 15–34. DOI: 10.1080/14631377.2011.546972
- Feldmann, M. (2006). Emerging Varieties of Capitalism in Transition Countries: Industrial Relations and Wage Bargaining in Estonia and Slovenia. *Comparative Political Studies*, Vol. 39, No. 7, pp. 829–854. DOI: 10.1177/0010414006288261
- Greskovits, B. (2008). Leading Sectors and the Variety of Capitalism in Eastern Europe. IN: Pickles, J. (2008) *State and Society in Post-Socialist Economies*. Palgrave-Macmillan, England, 2–46. DOI: 10.1057/9780230590922
- Hall, P. (1999). The Political Economy of Europe in an Era of Interdependence. In: Kitschelt, H., Lange, P., Marks, G., Stephens, J. D. (Eds.), *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 135–163.
- Hall, P. A., Gingerich, D. W. (2009). Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis. *British Journal of Political Science*, Vol. 39, pp. 449–482. DOI: 10.1017/S0007123409000672
- Hall, P. A., Soskice, D. W. (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundation of Comparative Advantage*. Oxford University Press, New York.
- Hellman, J. S., Jones, G., Kaufmann, D. (2000). *Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition*. Policy Research Working Paper 2444, World Bank, Washington, DC, 50 pp. (<http://www.councilforeuropeanstudies.org/pub/papers/Crowley.pdf>)
- Knell, M.; Srholec, M. (2007). Diverging Pathways in Central and Eastern Europe. In Lane, D.; Myant, M. (Eds.), *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*. Palgrave Macmillan, New York, pp. 40–62. DOI: 10.1057/9780230627574
- Lane, D. (2005). Emerging Varieties of Capitalism in Former State Socialist Societies. *Competition & Change*, Vol. 9, No. 3, pp. 227–247. DOI: 10.1179/102452905X55912
- Lane, D., Myant, M. (Eds.) (2007). *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*. Palgrave MacMillan, New York.
- Lecours, A. (2005). *New Institutionalism: Theory and Analysis*. University of Toronto Press, Toronto, Canada.
- Nölke, A., Vliegenthart, A. (2009) *Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe*. *World Politics*, Vol. 61, No. 4, pp. 670–702. DOI: 10.1017/S0043887109990098
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Peters, B. G. (1999). *Institutional Theory in Political Science. The “New Institutionalism”*. Continuum, London, UK.

- Scharpf, F. W. (1997). *Games Real Actors Play. Actor-Centered Institutionalism in Policy Research*. Westview Press, Boulder, USA
- Scharpf, F. W. (2000). *Institutions in Comparative Policy Research*, MPIfG Working Paper 00/3, March 2000, prístupné 4. apríla 2011 na: <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/workpap/wp00-3/wp00-3.html>
- Vanhuyse, P. (2007). *Workers without Power: Agency, Legacies, and Labour Decline in East European Varieties of Capitalism*. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43 (3), 495–522.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
-

Conceptualisation and Measurement in the Varieties of Capitalism Approach and the New EU Member States: Critical Review

SUMMARY

The next year will mark the 10th anniversary of the EU accession for eight post-communist states. A decade ago the democratization process and economic transformation of the former communist countries was officially confirmed as successfully finished. Scientifically, this provided an appropriate opportunity for testing the old theories of political economy in the new territories.

In the first half of the 2000s the mainstream approach for studying capitalist development was represented by Hall and Soskice's *Varieties of Capitalism* (VoC hereafter; Hall & Soskice 2001). This paper reviews the recent research of the capitalist varieties in Central Europe. The aim of this paper is not to summarize what we know about the capitalism in the EU New Member States, but, more importantly, to point out some of the shortcomings of the recent knowledge. This paper also discusses why the results so far are not pointing to one direction and are to certain extent contradictory.

From theoretical point of view, the VoC by Hall and Soskice (2001) has been the main departing point in most of the literature and at the same time the most applied concept for empirical research. This line of research follows the tradition of the new institutionalism in the way it seeks to elucidate the role that institutions play in determination of social and political outcomes. In addition to that, Hall and Soskice also built on the work of Scharpf (1997) who integrated the new institutionalism with the action-centred approach to studying politics and policy outcomes. The author suggested that the institutional framework shapes the actors' preferences by providing incentives and motivations. Hall & Soskice assigned firms the central place in the Varieties of Capitalism approach, because they are the main „*agents of adjustment ... whose activities aggregate into overall levels of economic performance*” (Hall & Soskice 2001: 6). On the other hand, companies are dependent on other actors within the national economy in order to solve everyday problems of production. However, the effective organization of production is dependent on firms' relations and co-ordination with other agents in the national economy. The first part of this paper reviews the institutional basis of the VoC approach and its main concepts.

The second part of the study focuses on numerous attempts to apply the VoC perspective in the empirical research concerning the CEE countries. The review of the articles includes, among others, the work of Balaz (2006), Feldmann (2006), Bohle & Greskovits (2007), Knell & Srholec (2007), Vanhuyse (2007), Lane (2007), Greskovits (2008), Myant a Drahoukoupil (2009, 2010), Vliegenthart a Nölke (2009),

Drahokoupil (2010), Lane (2010), Farkas (2011), etc. The critical literature review also disentangles the stream of research that is strictly applying the VoC perspective and the stream of literature that is using only some of the concepts and terminology, however, departs from other theoretical perspectives.

The third part of the paper discusses the shortcomings identified in the critical review of the literature. Firstly, the conceptualization of the Hall and Soskice's theory needs to be discussed in a more detail. We highlight two practical problems in the capitalist research in the post-communist world: country selection and measurement of the concept. Regarding the country selection the main problem is which countries should not be included into the research just because they are not capitalist yet. In such a case there is no variety of capitalism by definition. In other words, if the analysis focuses on capitalist institutions concerning the capital accumulation, private property protection and the rule of law, the research must ensure that there are such institutions in countries to be studied at all.

The second major shortcoming is related to quantitative line of research trying to measure the coordination and classify the capitalist varieties of CEE based on different coordination indices and measurements. As illustrated in the literature review, some authors use only selected fields of economy they include, while others may study all the spheres of national economies but using rather distinct indicators. There is little surprise that using such distinct measures the results vary considerably.

The paper argues that there are a few improvements at hand. Firstly, when it comes to the conceptualization of the VoC the country selection could be done more cautiously in regard to the institutional development of the economies. Based on the reasons above, putting together such diverse countries as the Czech Republic or Slovenia on the one hand and Belarus or Kazakhstan on the other hand presents a considerable problem for comparability of the results. One way to go is to think carefully about the country selection and not to proceed with an institutional analysis of capitalism in countries that don't have the capitalist institutions developed.

Regarding the measurement of the coordination, the main problem is that different scholars use different indicators of coordination rather selectively and with little regard to the theory. This leads, more often than not, to the opposing results. In order to avoid the misleading results and increase the comparability of different studies, it would help if the data collection would follow the logic of the VoC theory more closely. Hall and Soskice's identified, and the mainstream literature has not rebutted, five spheres of coordination of economic actors. Authors also provide no reason why any of the spheres should be more important than others. Therefore there is no reason why to omit indicators of some of the spheres and analyse only others.

Although our review of the application of the Varieties of Capitalism to the Central European countries discusses a few shortcomings, we do not want to say that the approach should be abandoned. Rather the contrary, we believe that so far the VoC has helped us to understand the functioning of the capitalist institutions. The discussion of the possible ways leading to an improvement of the VoC application might serve as a contribution to an improved research design in the future and thus bring about more unified and powerful results.